

เกิดพระเกียรติกวีแก้ว...วาสุกรี

ประสิทธิ์ ศรีสมุทร*

เดือนธันวาคมทุกปี มีความสำคัญแก่ปวงชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเหตุว่า มีวันสำคัญประจำปีหลายวันด้วยกัน อาทิ วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตรงกับวันที่ 5 ธันวาคม นอกจากจะเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพขององค์พระประมุขของชาติแล้ว ยังถือว่าเป็นวันชาติไทยและเป็นวันพ่อแห่งชาติอีกด้วย สมัยหนึ่งรัฐบาลได้กำหนดเอาวันที่ 24 มิถุนายน เป็นวันชาติ ได้สร้างอนุสรณ์สถานคือ สะพานวันชาติ เอาไว้เป็นที่ระลึก เหตุว่าเป็นวันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย นับถึงปีนี้ก็เกือบจะครบเจ็ดสิบปีแล้ว

วันสำคัญอีกวันหนึ่งในเดือนธันวาคมคือ วันคล้ายวันพระราชทานรัฐธรรมนูญ ตรงกับวันที่ 10 ธันวาคม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับแรกแก่ปวงชนชาวไทย ซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดสำหรับปกครองประเทศ

ดูเหมือนจะจดจำกันได้ดีเพียงสองวันนี้เท่านั้น หากจะพลอยจำได้อีกสักวัน เห็นจะเป็นวันที่ 31 ธันวาคม ซึ่งเป็นวันที่จะได้เฉลิมฉลองสนุกสนานตามประสาคนไทยที่ว่า วันไหนๆ พี่ไทยก็เมา

ยังมีอีกวันหนึ่งที่มีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มยังจดจำได้ดีว่า มีความสำคัญต่อวงวรรณคดีไทย ต่อภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง คือวันที่ 11 ธันวาคม เป็นวันคล้ายวันประสูติของรัตนกวีไทย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระองค์ได้ประสูติเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2333 กลุ่มบุคคลที่จดจำวันดังกล่าวได้ดีคือ คณะอักษรศาสตร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นจัดกิจกรรมในวันดังกล่าวที่วัดพระเชตุพนนับได้หลายสิบปีมาแล้ว จนถึงปัจจุบัน

โอกาสนี้จะนำเสนอบทความเกิดพระเกียรติกวีแก้ว...วาสุกรี เพื่อรำลึกถึงคุณูปการที่มีต่อวงวิชาการวรรณคดีไทย และแก่ชาติไทย พอเป็นนิตินะ เริ่มต้นด้วยบทประพันธ์ของ ธรรมสาธก หรือพระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี) ราชบัณฑิต ดังนี้

* อาจารย์พิเศษ ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

สมเกียรติกวีรัตน์	ดิลกราชกวีไทย
เกียรติก้องเถกิงไกล	และก้องอยู่ปฐุหาย
ข้าฯ ขอประณตน์อ้อม	มนพร้อมพจกาย
แทนพุ่มปทุมถวาย	วรบาทพระปรมา
ด้วยโสมนัสใน	หฤทัย ธ เมตตา
ชุ่มชื่นพระปรีชา	นุกาพนั้น นรินตรา

พระประวัติ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าवासกรี เป็นพระราชโอรสองค์ที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และเจ้าจอมมารดาจ้อย พระสนมโท ต่อมาในรัชกาลที่ 2 และที่ 3 ได้เป็นท้าวทรงกันดาล ตำแหน่งผู้รักษาพระคลังใน เป็นตำแหน่งที่สำคัญ เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ประสูติเมื่อวันเสาร์ ขึ้น 4 ค่ำ เดือนอ้ายปีจอ จุลศักราช 1152 ตรงกับวันที่ 11 ธันวาคม พุทธศักราช 2333 ในแผ่นดินรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประสูติหลังสุนทรภู่ 4 ปี (สุนทรภู่เกิดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2329) ได้ทรงผนวชเป็นสามเณรเมื่อพระชนมายุได้ 12 พรรษา ในวันขึ้น 10 ค่ำเดือน 8 ปีจอ พ.ศ.2345 ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้เสด็จไปประทับ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

การศึกษา

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงศึกษาอักษรไทย ขอม และมอญ พระคัมภีร์ต่างๆ วิธีทำเลขยันต์ โบราณคดี และตำราพิชัยสงคราม มาแต่สมเด็จพระพนรัตน์ พระอาจารย์ของพระองค์ และได้ทรงศึกษาวิชาต่างๆ จากนักปราชญ์ทั้งปวงในยุคนั้น ทำให้พระองค์มีความรู้แตกฉานทั้งทางคดีโลกและคดียุธรรม

ผนวชเป็นพระภิกษุ

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ผนวชเป็นพระภิกษุ ในปีมะแม พุทธศักราช 2354 โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (สุก) เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระพนรัตน์ (หรือสมเด็จพระวันรัต) พระอาจารย์ของพระองค์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และเสด็จประทับ ณ วัดพระเชตุพน ติดต่อกันมาจนตลอดพระชนมายุ

ในปี พ.ศ.2357 หลังจากผนวชได้เพียง 3 พรรษา เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนว่างลง เมื่อออกพรรษาแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จไปพระราชทานพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพน ได้ทรงแต่งตั้งสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นพระราชาคณะ และแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีสงฆ์ คือเป็นเจ้าอาวาส เพื่อครองผ้าพระกฐิน และไม่ต้องกล่าวคำอุปโลกน์ โดยให้พระภิกษุรูปอื่นกล่าวแทน คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนได้ถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมมาจนถึงปัจจุบัน (2544)

พระนามของพระองค์

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้าवासुกรี ต่อมาเมื่อราวปีชวด พุทธศักราช 2359 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับสถาปนาขึ้นทรงกรมเป็นกรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคต ขัตติยวงศ์ ลุถึงปีกุน พุทธศักราช 2394 สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนา กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ขึ้นเป็น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ บรมพงศาธิบดี จักรบรมนารถ... ดังสำเนาประกาศที่ทรงแต่งตั้ง ดังนี้

“... ส่วนกรมหมื่นนุชิตชิโนรสเล่า ก็เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น และได้ทรงพระผนวชรับอรรชฆาตบวรพุทธศาสนามาช้านาน ทรงพระปรีชาญาณฉลาดรอบรู้ในยุทธศาสตร์ ราชสาตรา แบบอย่างโบราณราชประเพณีต่าง ๆ แลในทางปฏิสนธิฐานปราไส แล้วมีพระหฤทัยโอบอ้อมอารีเป็นที่สนิทแน่นหาแห่ง พระบรมวงศานุวงศ์ทั่วไป และได้เป็นครูอาจารย์ครุฐานิยบุทคล แห่งราชสกุลวงศ์มหาชนเป็นอันมาก ควรที่จะเป็น ประธานาธิบดีมีอิศริยยศยิ่งกว่าบรรดาคนานุกรสงฆสมาคมวาสิธวัชวาสิภักษได้ฝ่ายเหนือทั้งปวงเมื่อบุรุษรัตนอันล้ำเลิศ ประเสริฐดังนี้มีอยู่ ก็มิได้ควรที่จะยกย่องพระราชอาณาเขตใดองค์หนึ่ง แม้ถึงจะมีสติปัญญาวิทญญาคณที่มีตระกูลเป็น อย่างอื่นให้มีอิศริยยศถานานุกัตติยยิ่งกว่า จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็นกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์ บรมพงศา อธิบดี จักรบรมนารถ ปฐมพันธุมหาราชวรางกูร ประเมนทรนเรนทรสุริยสัมมานาภิสักกาโรดมสถาน อริยสมศีลาจารพิเศษ มหาวิมล มงคลธรรมเจดีย์ตมุตวาทีสุวิรมนุญอดุลยคุณคณาธาร มโหฬารเมตยาภิธยาไศรย ไตรปิฎกกลาโกศล เบญจปดลเสวตฉัตร ศิริรัตน์ปลกษณ์ มหาสมณุตมาภิเศกภิสิต ปรมุกฤษฐสมณศักดิ์ธำรง มหาสงฆปริณายก พุทธศาสนดิลกโลกุตมมหาบัณฑิตยสุนทรวิจิตรปฏิภาณไวธิตัญญานมหากระวี พุทธาทิศิริรัตนไตรยคุณารักษ์เอกอรรคมหาอนาคาริยรัตน สยามาทีโลกยปติพัทธพุทธบริสัชยเนตรสมณคณินทราธิเบศร์ สกลพุทธจักโรปการกิจสุณดี ศุภากร มหาปาโมกษประธานวโรดม บรมนารถพิตร เสด็จสถิตย์ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร มหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์ มหาสถาน ทฤษฎสมศิริสวัสดิ”¹

เมื่อถึงวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2464 สมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้สถาปนา เปลี่ยนคำนำพระนาม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส โดยมีสร้อยพระนามคงเดิม

พระนามที่มีผู้เรียกขานทั่วไป มักจะเรียกว่า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสบ้าง สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสบ้าง หรือกรมพระปรมมา บ้าง ถึงจะเอยพระนามอย่างไรก็ตาม โปรดให้เข้าใจไว้ด้วยว่า พระองค์เจ้าवासुกรี ได้รับสถาปนาให้ทรงกรม และพระอิสริยยศศักดิ์ถึง 3 ครั้ง ดังที่กล่าวมานี้

สิ้นพระชนม์

สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมีพระชนมายุในรัชกาลที่ 4 เพียง 2 ปี ก็สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคชรา เมื่อวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น 9 ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช 1215 เวลาบ่าย 3 โมง ตรงกับวันที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2396

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส”. ใน ๒๐๐ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. 2533, หน้า 33.

สิริรวมพระชนมายุได้ 63 พรรษา ได้รับพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันเสาร์ที่ 8 เมษายน พุทธศักราช 2397 ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้อัญเชิญพระอัฐิไปประดิษฐานไว้ที่พระตำหนักวาสุกรี วัดพระเชตุพน และโปรดให้มีตำแหน่งพระฐานานุกรมรักษาพระอัฐิ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปถวายพุ่มบูชาพระอัฐิในเวลาเช้าพรรษาทุกปี และเมื่อถึงวันเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐิน ณ วัดพระเชตุพน ก็โปรดให้อัญเชิญพระอัฐิไปประดิษฐานที่ในพระอุโบสถ ทรงสักการบูชาแล้วทอดผ้าป่าไตรปิฎกอาราธนาพระฐานานุกรมประจำพระอัฐิ สดับปกรณ์เป็นประเพณีตลอดมาตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9)

ภาระงาน

ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งสมเด็จเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นเจ้าคณะกลาง ปกครองวัดทั้งปวงในกรุงเทพฯ ซึ่งมีอยู่ประมาณ 61 วัด ก่อนจะมีคณะกลางนี้ การปกครองคณะสงฆ์มีอยู่ 3 คณะด้วยกัน คือ คณะเหนือหรือหนเหนือ คณะใต้หรือหนใต้ และคณะอรัญวาสี โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญชาการคณะสงฆ์หนเหนือ สมเด็จพระวันรัต ปกครองดูแลคณะสงฆ์หนใต้ ส่วนคณะอรัญวาสี ก็มีเจ้าคณะต่างหาก

เมื่อคราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนครั้งใหญ่ สมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงพระนิพนธ์สุภาษิตและตำราต่าง ๆ ด้วยโคลงและฉันทหลายเรื่องสำหรับจารึกลงในแผ่นศิลาและประดับไว้ที่วัดพระเชตุพน ได้แก่ เรื่องกฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ ตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ ตำราโคลงกลบท โคลงภาพฤชาัตตณ โคลงจารึกศาลาราย โคลงจารึกศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ นอกจากนี้ ยังได้ทรงพระนิพนธ์โคลงต้นเรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน จารึกไว้ที่วัดพระเชตุพนอีกด้วย

ทรงสร้างวัดชิโนรารามไว้ริมคลองมอญฝั่งเหนือ ใกล้สวนนันทอุทยาน ฝั่งธนบุรี เพื่อจะได้เสด็จประทับในกรณีจำเป็น สร้างในปลายรัชกาลที่ 3 ช่วงนั้น เหตุการณ์บ้านเมืองไม่สู้จะสงบ เพราะมีผู้ประสงค์จะตั้งตัวเป็นใหญ่เพื่อครองแผ่นดินต่อจากรัชกาลที่ 3

รัตนกวีของไทย

สมเด็จเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระมหาสังฆปริณายก อันเป็นตำแหน่งสูงสุดในฝ่ายศาสนา นอกจากจะมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาเป็นที่ยิ่งแล้ว พระองค์ยังทรงเป็นรัตนกวีที่มีผลงานล้ำค่าทางวรรณศิลป์ อันเป็นมรดกตกทอดแก่ปวงชนชาวไทยอย่างประมาณค่ามิได้อีกด้วย ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ในทางโคลง ฉันท กาพย์ กลอน อย่างลึกซึ้ง ทรงเป็นมหากวีเอกและชำนาญเป็นพิเศษในการแต่งโคลงและฉันท ผลงานของพระองค์มีครบทุกประเภท ทั้งคำประพันธ์ ฉันทลักษณ์ และร้อยแก้ว ผลงานส่วนใหญ่โดยเฉพาะเรื่องที่ดีเด่นเป็นผลงานชั้นครูมักจะเป็นวรรณคดีที่ทรงนิพนธ์จากผลงานเดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อให้สมบูรณ์ขึ้นอาจจะเป็นพระนิพนธ์ต่อจากเรื่องเดิม ได้แก่ สมุทรโฆษคำฉันท์ หรือพระนิพนธ์ที่ทรงรื้อของเก่าแล้ว แก้ไขใหม่ทั้งหมด ได้แก่ กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ หรือพระนิพนธ์จากตำนาน หรือเรื่องที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย พระปฐมสมโพธิกถา

พระนิพนธ์ในลักษณะเช่นนี้เป็นพระนิพนธ์ที่ต้องใช้พระปรีชาสามารถและพระวิริยะอุตสาหะเป็นหลายเท่ากว่าการทรงนิพนธ์เรื่องใหม่โดยพระองค์เอง เพราะการทรงนิพนธ์จากเรื่องเดิมที่มีอยู่แล้วทำให้ต้องสืบค้นประวัติเรื่องเดิม ต้องรักษาความถูกต้องของเรื่อง และยังต้องแสดงกวีโวหารให้ดียิ่งกว่าของเดิม หรือทัดเทียมของเดิม

งานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งมีทั้งร้อยกรองและร้อยแก้วนั้น ได้นำรายชื่อมาแสดง เพื่อรู้เป็นเบื้องต้น ดังนี้

ด้านร้อยกรอง

พระนิพนธ์ด้านร้อยกรอง ส่วนมากมักเป็นโคลงและฉันท์ อันเป็นคำประพันธ์ที่แต่งได้ยากอย่างยิ่ง ที่เป็นโคลง ได้แก่ ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ลิลิตกระบวนแห่งพระกฐินพยุหยาตราทางสถลมารค และชลมารค และโคลงเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ที่จารึกไว้ ณ วัดพระเชตุพน

พระนิพนธ์ที่เป็นฉันท์ ได้แก่ กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์ ฉันท์สังเวทกลองวินิจฉัยเกร์ ฉันท์กล่อมช้างพัง ตำราฉันท์วรรณพุดติและมาตราพุดติ สรรพสิทธิ์คำฉันท์ สมุทรโฆษคำฉันท์ (ตอนปลาย) และจักรทิพย์ที่ นอกจากนี้ ที่ทรงไว้เป็นร่ายยาว ได้แก่ ร่ายยาวมหาชาติ 11 กัณฑ์ ร่ายทำขวัญนาคหลวง และประกาศบรมราชาภิเษก รัชกาลที่ 4 พระนิพนธ์ที่ทรงไว้เป็นกลอน มีเพียงเรื่องเดียว คือ กลอนเพลงยาวเจ้าพระยาเสนาบดีแห่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุที่ไม่ทรงนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ เป็นกลอนแปดเหมือนกวีที่มีชื่อท่านอื่น ๆ ในยุคต้นรัตนโกสินทร์นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงประทานคำอธิบายไว้ว่า

“... ที่ไม่ทรงกลอนแปดนั้น เพราะกลอนแปดมักแต่งในทางสังวาส และบทละคร จึงทรงรังเกียจประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งจะเป็นเพราะเมื่อรัชกาลที่ 2 และที่ 3 ในสมัยเมื่อกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องต่าง ๆ นั้น กวีที่เชี่ยวชาญกระบวนแต่งกลอนแปดมีมาก คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และสุนทรภู่ เป็นต้น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส จะทรงพระดำริเห็นว่า กระบวนการแต่งกลอนแปดจะสู้กวีที่มีอยู่ในเวลานั้นยาก จึงไม่ทรงเสียดิเดียว เหมือนอย่างหนังสือมหาชาติกัณฑ์มหาพน ซึ่งไม่ทรงแต่งสู่พระเทพโมฬี (กลั่น) ฉะนั้น”³

พระนิพนธ์ด้านร้อยแก้ว ซึ่งมีความไพเราะเพราะพริ้ง คล้ายคลึงกับร่ายยาว ได้แก่ พระปฐมสมโพธิกถา พระธรรมเทศนาพระราชพงศาวดารสังเขป พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาสังเขป คำอวยพร ซึ่งเป็นศัพท์านุกรมวรรณคดีไทยโดยเฉพาะ

ด้วยพระปรีชาสามารถในด้านพระนิพนธ์หนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลายและเกิดประโยชน์แก่อนุชนจากอดีตสู่ปัจจุบัน เหล่านักวิชาการในวงการวรรณคดีและวงการทั่วไป ได้ถวายพระเกียรติแด่พระองค์ท่านว่า เป็น มหากวี เป็น รัตนกวี ชั้นเยี่ยมของชาติ ด้วยบทพรรณนาของพระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี) ราชบัณฑิต มีความดังนี้

“พระเกียรติประวัติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส พระองค์นั้น เราท่านที่รักหนังสือทั้งหลายจะต้องน้อมลิโรจน์ถวายบังคมแทบพระยุคลบาทของพระองค์ทั่วกันว่า ในทางวรรณคดี พระองค์เป็นเลิศในสมัยรัตนโกสินทร์แม้เราท่านจะไม่ทันได้เห็นพระรูปโฉมของพระองค์ก็ตามแต่วรรณกรรมของพระองค์ที่ทรงนิพนธ์ไว้ได้เตือนตาเตือนใจให้ระลึกถึงอยู่ไม่รู้จักคลาย ในพระปรีชาสามารถ ผู้รู้ทั้งหลายได้ถวายพระเกียรติแด่พระองค์ท่านว่า เป็น มหากวี เป็น รัตนกวี ชั้นเยี่ยมของชาติ”³

หากผู้ใดได้ศึกษางานนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส อย่างถ่องแท้และลุ่มลึกแล้ว คงจะเข้าใจเป็นอย่างดีว่า พระองค์ท่านโปรดงานกวีนิพนธ์เป็นอย่างมาก และมักจะทรงอริษฐานให้งานพระนิพนธ์คงอยู่ตลอดไปตราบนานเท่านาน ดังปรากฏอยู่ในบทพระนิพนธ์หลายเรื่องด้วยกัน ดังนี้

³ พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). สมบัติรัตนกวีชิ้นเอก. 2513. หน้า 14.

ลิลิตตะเลงพ่าย โคลงที่ 429

อวยพรคณะปราชญ์พร้อม	พิจารณา เทอญพ่อ
ไฉนวิธบรรหาร	เหตุด้วย
จงเฉลิมแหล่งพสุธาร	เจริญรอด หิงแฮ
<u>มลายโลกอย่ามลายม้วย</u>	<u>อรรธเอื้อนอัญชยม</u>

สมุทรโฆษคำฉันท์

จงคู่อันตร	ธารธเรศอัมพร
รวีศศิแสงไชย	
<u>สรรพสิทธิ์คำฉันท์</u>	
จงยืนฝืนกัลปaccio	มล้างล่งภพตรี
นิพนธ์ผู้ช้อย่ามลาย	
ฟังเรื่องเฟื่องชื่อฤาวย	วรพจน์ภิปราย
ประกาศแก่มวญเมธา	

นอกจากนี้ สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมุ่งหวังที่จะเป็นจันตกวีผู้ปราชญ์เปรื่องกว่ากวีทั้งหลายใน
ทุก ๆ ภาพ ตราบเท่าที่ยังเวียนว่ายอยู่ในห้วงมรรณพ คือ วัฏฏสงสาร และยังไม่ได้บรรลุโลกุตตรธรรม ดังบทพระนิพนธ์
ในลิลิตตะเลงพ่าย ว่า

ผิวงหว้ายวิญเริง	วาริ โขมฤา
บลุโลกตรโมลี	เลิศล้ำ
จงเจนจิตกวี	วรวากย์ เจลียวเอย
ทราบล่วงปวงภพพัน	เผด็จเส้นเป็นสมร
	(โคลงที่ 437)

คำอธิฐานอีกประการหนึ่งที่สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงปรารถนาอย่างแรงกล้าคือ เพื่อจะได้
ไปเกิดเป็นอัครสาวกเบื้องขวาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตเบื้องหน้า เพราะประสงค์จะได้เป็นผู้มี
ปัญญาที่เลิศล้ำเฉกเช่นพระสารีบุตรผู้เป็นพระอัครสาวกฝ่ายขวาของพระพุทธเจ้า ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า
เป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดเลิศกว่าพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ดังบทพระนิพนธ์ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ว่า

จงเป็นปัจเจกเบื้อง	อนาคต ภพเอย
ลู่อัครสาวกยศ	เลิศล้ำ
ทักษิณเสรีจมนโรธ	ดุษประารถ- นานา
ทุกชาติปราชญ์เรื่องพัน	เพื่อนผู้หมักวี

นับได้ว่า สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเป็นรัตนกวีผู้มีอัจฉริยภาพเป็นเลิศในการประพันธ์ ทรงรอบรู้
เชี่ยวชาญในการนิพนธ์ โคลงและฉันท์ ยากที่จะหากรวีอื่นทัดเทียมได้ พระองค์ประสูติในรัชกาลที่ 1 สิ้นพระชนม์ใน
รัชกาลที่ 4 ทรงผนวชเป็นสามเณรตั้งแต่พระชนมายุ 12 พรรษา เมื่อพระชนมายุครบ ก็ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ
ทรงดำรงอยู่ในสมณเพศตลอดพระชนมายุ ทรงพระปรีชาสามารถรอบรู้ทั้งในทางพุทธศาสตร์ ราชศาสตร์ โบราณ
ราชประเพณีไทย ไทโรศาสตร์ และอักษรศาสตร์

งานพระนิพนธ์ทุกเรื่องทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ล้วนมีคุณค่าดีเด่นทั้งทางเนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ ทั้งยังเป็นแบบอย่างการประพันธ์แก่นุชนรุ่นหลังอีกด้วย

ในโอกาสคล้ายวันประสูติ วันที่ 11 ธันวาคม 2544 นี้ ขอนอบน้อมนมัสการ “วราบทพระปรมา” ด้วยบทประพันธ์ ดังนี้

รัตนกวีศรีสยามงามปัญญา
โลกวันทาเทิดพระนามงามนิรันดร์
- ฐะปะนีย์ นาครทรรพ -

บรรณานุกรม

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า. ประวัติบุคคลสำคัญ. พระนคร : แพร่พิทยา, 2496.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. “พระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส”. ใน ๒๐๐ ปีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. หน้า 23-49. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2533. ปรมานุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. ตะเลงพ่าย. พิมพ์ครั้งที่ 15. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503.

พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). สมบัติรัตนกวีชิ้นเอก. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2513.